

**SOLVENCY II VA УНИ ЎЗБЕКИСТОН СУҒУРТА СЕКТОРИДА ЖОРИЙ ЭТИШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ**

и.ф.н, доцент Шеннаев Х.М.

Тошкент молия институти

Аннотация: Мазкур мақолада Европа Иттифоқи Парламенти ва Европа Иттифоқи Кенгашининг 2009 йил 25 ноябрдаги 2009/138/ЕС Директивасига мувофиқ жорий этилган Европа Иттифоқига аъзо-давлатларнинг суғурта (қайта) суғурта компанияларининг тўлов қобилиятини таваккалчиликка асосланган ёндашув тамойилларига таянган ҳолда тартибга солишни назарда тутувчи Solvency-II стандарти, унинг таркиби ва аҳамияти атрофлича ёритилган. Ушбу халқаро стандартнинг МДҲга аъзо-давлатлар, шу жумладан Ўзбекистон суғурта секторида жорий этиш имкониятлари тадқиқ этилган ҳамда бу борада илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: Solvency-II, Европа Иттифоқи, Европа Иттифоқи директиваси, суғурта, суғурта сектори, суғурта компанияси, суғурта фаолияти, тўлов қобилияти, капиталнинг етарлилиги, таваккалчиликларни бошқариш, бизнес-жараён.

1. Кириш.

Суғурта олдиндан кўзда тутилмаган воқеа ва ҳодисалар содир бўлиши натижасида етказилган зарарларни қоплашнинг самарали воситаси сифатида иқтисодиёт ва аҳоли турмуш даражасининг барқарорлигига сезиларли ижобий таъсир кўрсатади. Султанов (2020) таъкидлаганидек, "Энг аввало, суғурта соҳаси иқтисодиётда ишлаб чиқариш жараёнининг узлуксизлигини таъминлаш орқали иқтисодиётнинг барқарор тараққиётида асосий омиллардан бири ҳисобланса, иккинчидан, суғурта соҳаси иқтисодиётга салмоқли ҳажмдаги инвестицияларни киритиши билан ажралиб туради". Бироқ, суғурта фаолияти иқтисодиётнинг бошқа фаолият йўналишларидан тубдан фарқ қилади. Яъни, суғурта компанияси юридик ва жисмоний шахсларга суғурта хизматини тақдим этар экан, келгусида, аниқроқ қилиб айтганда, суғурта шартномаси амалда бўлган ҳар қандай вақт оралиғида суғурта ҳодисаси содир бўлиши туфайли миқдорнинг мулкӣ манфаатларига зиён етганда шартномага биноан зиммасига олган мажбуриятни бажаришни ваъда қилади. Бизнинг фикримизча, айнан ушбу ҳолат суғурта компаниясининг тўлов қобилияти доимий барқарор бўлишини тақозо этади.

Шу нуқтаи назардан, суғурта компаниясининг тўлов қобилияти мустаҳкам бўлишидан, нафақат давлат, балки кўп сонли суғурта маҳсулоти истеъмолчилари ҳам манфаатдордир. Тан олиш керакки, кўпгина давлатларда, хусусан, Ўзбекистон суғурта амалиётида суғурта компанияларининг тўлов қобилиятини баҳолаш ва тегишли меъёрларни белгилаш Европа Иқтисодий Ҳамжамияти (Европа Иттифоқининг собиқ номи) Кенгашининг 1973 йил 24 июлдаги "Ҳаёт суғуртасидан ташқари, умумий суғурта фаолиятига доир қонунлар, қарорлар ва маъмурий қоидаларни мувофиқлаштириш тўғрисида"ги 73/239/ЕЕС (First Council Directive of 24 July 1973 On the coordination of Laws, Regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance) биринчи Директивасига (1973) асосан амалга оширилиб келинмоқда.

Ҳаёт суғуртаси бўйича тўлов қобилияти маржасини ҳисоблаш эса Европа Иттифоқи Ҳамжамияти Кенгашининг 1979 йил 5 мартдаги "Ҳаёт суғуртасига оид қонунлар, қарорлар ва маъмурий қоидаларни мувофиқлаштириш тўғрисида"ги 79/267/ЕЕС (First Council Directive of 5 March 1979 On the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of direct life assurance) биринчи Директиваси (1979) асосида ҳисоб-китоб қилинади. Қайд этилган иккала ҳужжат ҳам Solvency-I стандартининг асосини ташкил

этади. Кейинчалик Европа Иқтисодий Ҳамжамияти Кенгашининг 88/357/ЕЕС, 90/619/ЕЕС, 92/49/ЕЕС, 92/96/ЕЕС Директиваларига мувофиқ суғурта ва қайта суғурта компанияларининг тўлов қобилиятини ҳисоблаш услубиётлари бироз такомиллаштирилган бўлишига қарамай бугунги кун талабларига жавоб бермайди.

Стежкин (2019) ҳам бизнинг фикримизни қўллаб-қувватлаб шундай ёзади: “2009 йилга қадар, яъни Европа Иттифоқи директиваси билан Solvency II концепцияси қабул қилинган даврга қадар қарийб 36 йил давомида Solvency I тамойиллари амал қилган эди. Ушбу тамойиллар бозор таваккалчиликларини ҳисобга олмасдан техник таваккалчиликлардан улуш сифатида капитал нормативларини баҳолаш учун, фақат, стандарт формулаларни қўллашни назарда тутди”. Ҳолбуки, суғурта компаниясининг тўлов қобилиятини баҳолашда компания фаолиятига таъсир этувчи барча таваккалчиликларни инobatга олиш ва шунга мувофиқ захираларни шакллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4412-сон қарорида (Қарор, 2019) тартибга солиш ва пруденциал назоратнинг самарали механизмларини жорий этиш орқали суғурта бозорининг ишончилиги ва барқарорлигини таъминлашга қаратилган суғурта фаолиятини тартибга солиш тизимини институционал ривожлантириш, суғурта бозори профессионал иштирокчиларининг капиталлашув даражасини, тўлов қобилияти ва молиявий барқарорлигини ошириш, уларнинг активлари сифатини яхшилаш, шунингдек, суғурталовчиларнинг инвестиция фаолиятини ривожлантириш соҳани тараққий эттиришнинг асосий йўналишлари сифатида келтирилган. Мазкур қарорда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигига 2020 йил 1 январга қадар суғурта ташкилотларининг фаолиятини таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солишга йўналтирилган, суғурталовчиларнинг капитали етарлилиги ва тўлов қобилияти бўйича халқаро стандартларни суғурта фаолиятига босқичма-босқич жорий этиш стратегияси лойиҳасини Вазирлар Маҳкамасига киритиш вазифаси юклатилган.

Муаллифнинг фикрича, айнан, суғурта компанияларининг фаолиятини таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солишга йўналтирилган, суғурталовчиларнинг капитали етарлилиги ва тўлов қобилияти бўйича халқаро стандарт деганда, юқорида қайд этиб ўтилганидек, дастлаб, Европа Иттифоқига аъзо-давлатларда, кейинчалик дунёнинг бошқа ривожланган мамлакатларининг суғурта секторига жорий этилган Solvency II стандарти тушунилади. Дорваке, “Solvency” атамаси инглизча сўз бўлиб, ўзбек тилига “тўлов қобилияти” деган маънода таржима қилинади.

Ушбу халқаро стандартни чуқур ўрганган ҳолда уни Ўзбекистон суғурта компаниялари фаолиятига босқичма-босқич жорий этиш соҳанинг асосий муаммоларидан бири саналади. Solvency II стандартининг амал қилиш механизмини ривожланган мамлакатлар, энг аввало, Европа Иттифоқи мисолида тадқиқ этиш ва уни мамлакат суғурталовчиларининг фаолиятига жорий этиш имкониятларини илмий жиҳатдан асослаш мазкур илмий мақоланинг мақсади ҳисобланади.

Тадқиқотнинг долзарблигини шу билан изоҳлаш керакки, таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солишга йўналтирилган, суғурталовчиларнинг капитали етарлилиги ва тўлов қобилияти бўйича Solvency II халқаро стандартини Ўзбекистонда жорий этиш натижасида мамлакатда фаолият юритаётган ҳар қандай суғурта компанияси олдиндан кўзда тутилмаган молиявий-иқтисодий инқирозлар юз беришига қарамай, ўзининг тўлов қобилиятини талаб даражасида сақлаб қолади. Бу ўз навбатида, давлат ва суғурта маҳсулоти истеъмолчилари манфаатларига мос келади.

2. Адабиётлар шарҳи.

Суғурта компанияларининг фаолиятини таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солишга йўналтирилган, суғурталовчиларнинг капитали етарлилиги ва тўлов қобилияти бўйича Solvency II халқаро стандарти, унинг таркиби ва жорий этишда юзага келган муаммолар ҳамда уларни ҳал этишга оид кўплаб хорижий илмий-иқтисодий адабиётлар мавжуд.

Карраско Бахамонде (2020) “2020 йилда Solvency II шарҳи” (The 2020 review of Solvency II) номли мақоласида Solvency II стандартини жорий этиш бўйича Европа Иттифоқи директиваларини таҳлил этар экан, ўз эътиборини 2019 йил июнь ойида

қабул қилинган Европа Иттифоқи директиваси суғурта компанияларининг тўлов қобилияти капиталига белгиланган талабларни ҳисоблаш билан чекланганлигига қаратади. Шунингдек, у мазкур директивада суғурталовчи тўлов қобилиятини таъминлаш бўйича капитал етарлигини ҳисоблаш формуласи учун зарур бўлган кечиктирилган солиқ тўловлари, суғурта таваккалчиликларининг ўзгариши, кредит рейтингисиз юзага келган қарздорлик, биржада рўйхатга олинмаган суғурта компаниялари учун капитал қўйилмалар ўз аксини топганлигини тадқиқ этган.

Дунёнинг йирик глобал суғурта компанияларидан бири "Allians Group" (2018) "Таваккалчиликлар ва имкониятлар тўғрисида ҳисоботи"да келтиришича, компания суғурта фаолияти ва активларини бошқариш доирасида турли таваккалчиликларга, жумладан, бозор, кредит, андеррайтинг, бизнес, операцион, стратегик, ликвидлик таваккалчиликларига дучор бўлади. Ушбу таваккалчиликларни самарали бошқариш мақсадида компания таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосидаги Solvency II стандартини ўз фаолиятига жорий этган. Компанияга хос бўлган таваккалчиликлар Solvency II ички модели асосида ўлчанади.

Тео ва бошқаларнинг (2011) "Осиё-Тинч океани минтақасида Solvency орқали тартибга солиш. Осиё-Тинч океани минтақасининг алоҳида давлатлари ва минтақалари учун ҳаёт суғуртасидан ташқари, бошқа суғуртада Solvencyни ҳисоблаш" мавзусидаги тадқиқот ишида муаллифлар Осиё-Тинч океани минтақасидаги давлатларнинг суғурта секторини тартибга солувчи органлари томонидан ҳаёт суғуртасидан ташқари, бошқа суғуртада қўлланилаётган тўлов қобилиятига оид талаблар ва услубларни қиёсий таҳлил этганлар. Муаллифларнинг фикрига кўра, Solvency II стандартини жорий этиш билан боғлиқ Европада рўй бераётган суғурта фаолиятини тартибга солиш бўйича ўзгаришлар Осиё-Тинч океани минтақасида бу борада кескин ўзгаришларга сабаб бўлиши мумкинлигини прогноз қилган.

"Суғурта ташаббусларининг оммабоплиги" (2015) лойиҳаси ва Суғурта назоратчиларининг халқаро ассоциацияси (2015) ҳамкорликда тайёрлаган "Инклюзив суғуртада таваккалчиликка қаратилган тартибга солиш" номли ҳисоботда таваккалчиликка қаратилган ёндашувга асосланган суғурта секторини тартибга солиш тизими – бу суғурта компанияси дуч келаётган мураккаб таваккалчиликларни аниқлаш ва бартараф этишга йўналтирилган жараён эканлиги таъкидланган. Ҳисобот муаллифларининг фикрича, суғурта назорати органлари томонидан қабул қилинган амалдаги тартибга солиш тизимларини қуйидаги учта асосий тоифага бўлиш мумкин:

1) Solvency I стандарти асосида назорат қилувчи органлар барча суғурта компаниялари учун фойдаланиладиган капиталга минимал талабларни ҳисоблаш учун намунавий ёндашувни қўллайди.

2) Суғурта компанияси тўлов қобилияти доирасида таваккалчиликнинг оддий омилларини ўз таркибига олади.

3) Миқдор ва сифат омилларининг комплекс тўплами асосида суғурта компанияси капиталига нисбатан талабларни белгилайди.

Юргенс (2020) амалга оширган тадқиқот натижалари Россия Федерациясида Solvency II тамойиллари асосида янги нормативларни амалиётга жорий этилиши суғурталовчилар иқтисодиётига босим ўтказаетганлигини кўрсатган. Унинг фикрича, Россия ва Европалик мутахассисларнинг ҳамкорликда Solvency II стандартини жорий этиш бўйича Европа тажрибасининг таҳлили Европада мазкур стандартни жорий этилишидан қўлга киритилган самара кутилган самарадан кўра юқори бўлган. Европада Solvency II стандарти асосида суғурта фаолиятини амалга ошириш бизнес-жараёнларни тартибга солишда анча қийинчилик вужудга келтирмоқда.

Чистюхин ва Буравлева (2016) ўз илмий-тадқиқот ишларида суғурталовчиларнинг тўлов қобилиятини баҳолашда таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида Solvency II стандартини Россия Федерацияси суғурта секторидан жорий этиш билан боғлиқ масалаларни муҳокама қилган. Муаллифлар бугунги кунда суғурталовчиларнинг тўлов қобилияти ва молиявий барқарорлигини қўллаб-қувватлаш мақсадида Россия Банки томонидан уларнинг фаолиятида юзага келадиган таваккалчиликларни мос равишдаги капитал ва захиралар билан қоплашга йўналтирилган сиёсат амалга оширилаётганлигини баён этган.

Браун, Шмайзер ва Шрайбернинг (2015) тадқиқот ишларида Solvency II стандартида назарда тутилган бозор таваккалчиликлари билан боғлиқ капиталга белгиланган талабга суғурта компанияси риоя этишидан келиб чиқиб, суғурта

портфелининг классик назарияси асосида ҳаёт суғуртаси бўйича компаниялар активини тақсимлашни оптималлаштириш зарурлигини илгари сурган. Шунингдек, олимлар таваккалчиликка асосланган Solvency II стандарти Европа Иттифоқига аъзо-давлатлар суғурта компанияларини тартибга солишни модернизация қилиш ва уйғунлаштиришга йўналтирилганлигини ўз тадқиқот ишларида қайд этиб ўтган. Муаллифларнинг фикрича, Solvency II илғор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар сирасига киришига қарамай, унинг бозор таваккалчилиги модули стресс-омилларга нисбатан жуда оддий ҳисобланади.

Маги, Шиллинг ва Шиди (2017) амалга оширган тадқиқотда 2004-2012 йилларда 107 та суғурта компаниясини глобал танлаш асосида таваккалчиликларни бошқариш, таваккалчиликлар ва самарадорлик кўрсаткичлари ўртасидаги ўзаро боғлиқлик таҳлил этилган. Тадқиқотчилар ўз илмий ишларида таваккалчиликларни бошқариш индекси (RGI) Solvency II стандартининг бир қанча қондаларини қамраб олганлигини ҳамда ўз ичига бошқарув тузилмасида таваккалчиликларни бошқариш бўйича директорнинг мавжудлиги, таваккалчиликларни бошқариш бўйича қўмита тавсифи ва директорлар Кенгашининг тармоқда иш тажрибасига эга эканлик ҳолатларини олганликларини таъкидлаганлар.

Тадқиқотчи Сото (2009) "Solvency II нинг ҳалокатли хатоси" мавзусидаги илмий мақоласида Solvency II стандартига асосланган суғурта компанияларини тартибга солиш режимини жорий этилиши тармоқдаги илмий ғояларни нотўғри қўлланилиши оқибатида пайдо бўлган деб ҳисоблайди. Муаллиф янги режим узоқ муддатли истиқболда суғурта соҳаси ривожланишини катта хавф остига қўяди, деган фикрни илгари сурган. Сато (2009) Solvency II стандарти ҳақида ўз қарашларини баён этар экан, ҳозирги вақтда суғурта сектори молия ва таваккалчиликларни таҳлил қилиш назариясининг "энг илғор" дастакларини амалиётга жорий этиш орқали суғурта компанияларининг тўлов қобилиятига талабларни "тузатиш" ва "модернизация" қилишга қаратилган қонунчилик ислохотлари жараёнини бошидан кечираётганини алоҳида қайд этади. Тадқиқотчи сўнги 200 йил давомида суғурта компаниялари неоклассик молия назарияси ва таваккалчилик асосидаги қиймат таҳлилининг ҳеч қандай замонавий дастакларисиз, Solvency II асосидаги қандайдир назариясиз, аксарият ҳолатларда ўз зиммасига олган мажбуриятларни бажарган. Кўришиб турибдики, Сато (2009) Solvency II стандартини суғурта секторига жорий этишга қарши бўлган.

Solvency II стандартини суғурта секторига жорий этиш билан боғлиқ мавжуд адабиётлар, ҳисоботлар ва илмий мақолаларни таҳлил этиш натижалари бир томондан, ушбу стандартни жорий этиш истиқболда давлатнинг суғурта секторини тартибга солишга масъул бўлган ваколатли идоралари учун суғурта компанияларининг тўлов қобилияти ва капитали етарлигига меъёрлар ўрнатиш орқали тармоқни барқарор фаолият кўрсатишини таъминлашидан далолат берса, иккинчи томондан, мазкур стандартни ривожланаётган давлатлар суғурта амалиётида жорий этиш босқичма-босқич амалга оширилиши мақсадга мувофиқ эканлигини кўрсатди. Баъзи олимлар, масалан, Сато (2009) Solvency II стандартини суғурта секторига жорий этиш катта хато эканлигини асослашга ҳаракат қилган. Бироқ, бизнинг назаримизда, Solvency II стандартини Европа Иттифоқига аъзо- давлатларда амалга киритилиши, нафақат, суғурта секторини тартибга солувчи органлар, балки суғурта компаниялари ва уларнинг мижозлари учун ҳам самарали эканлигидан дарак бермоқда.

3. Тадқиқот методологияси.

Муаллиф ушбу мақолани тайёрлаш жараёнида Жаҳон банки (World Bank), Халқаро валюта жамғармаси (International Monetary Fund), Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (Organisation for Economic Co-operation and Development), Суғурта назоратчиларининг халқаро ассоциацияси (International Association of Insurance Supervisors), Молиявий барқарорлик бўйича кенгаш (Financial Stability Board) ва йирик минтақавий тузилмалар-Европа Иттифоқи (European Union), Европа суғурта ва меҳнат пенсияси хизмати (European Insurance and Occupational Pensions Authority) томонидан нашр этилган маълумотлардан фойдаланди. Шунингдек, хорижий журналларда мақола мавзусига оид олимлар, тадқиқотчилар ва мутахассисларнинг илмий мақолалари ўрганилди.

Тадқиқот ишини амалга оширишда қиёсий таҳлил, мантиқий фикрлаш ва эксперт баҳолаш, умумлаштириш ва гуруҳлаштириш, истиқболни прогнозлаштириш, танланма адабиётлар таҳлили, шунингдек, соҳа бўйича олим ва экспертларнинг ушбу мақола мавзуси бўйича қараш ва ёндашувларидан самарали фойдаланилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти қарорлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари ушбу мақоланинг ҳуқуқий жиҳатларини мустаҳкамлашда дастурамал вазифасини бажарди.

4. Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

2007-2008 йилларда юз берган глобал молиявий-иқтисодий инқироз Европа Иттифоқига аъзо давлатларнинг молиявий назорат тизимида алоҳида ҳолларда ва бутун молиявий тизимида умуман жиддий камчиликлар мавжуд эканлигини намоён этди. Суғурта секторини назорат қилишнинг миллий модели европа молия бозорларининг глобаллашув ва интеграциялашган, ўзаро боғланган реал ҳолатидан анча ортда қолганлиги Европа Иттифоқи Параменти ва Кенгашининг 2014 йил 16 апрелдаги 2014/51/EU Директивасида (2014) таъкидланган.

Глобал молиявий-иқтисодий инқироз даврида Европа Парламенти Иттифоқ даражасида барча аъзо-давлатлар учун тенг шароитларни яратиш ва таъминлашга қаратилган янада интеграциялашган европа назорат тизимига ўтишга даъват этган эди. 2008 йил ноябрь ойида Европа Иттифоқи комиссияси Жак де Ларозьера раислигида юқори даражадаги Гуруҳга Иттифоқ таркибига кирувчи давлатлар фуқароларини ҳимоя қилишни яхшилаш ва молия тизимига уларнинг ишончини тиклаш мақсадида молия, шу жумладан суғурта секторини тартибга солиш механизмларини мустаҳкамлаш тўғрисида тавсиялар ишлаб чиқиш вазифасини қўйди. Юқори даражадаги Гуруҳ таваккалчиликни камайтириш ва келгусидаги молиявий инқирозларнинг жиддийлигини ҳисобга олиб назорат тизимини мустаҳкамлашни тавсия этди. Шунингдек, молия бозори устидан назоратни амалга оширувчи учта европа молиявий назорат тизимини ташкил этишни таклиф этди. Яъни, банк иши, қимматли қоғозлар, суғурта ва меҳнат пенсияси соҳасини тартибга солувчи алоҳида назорат органларини тузиш масаласи Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгаши олдида қўйилди.

2010 йилда Европа Парламенти ва Кенгаши Европа назорат органларини (ESAs) тузишни назарда тутувчи учта қарор қабул қилди. Европа Парламенти ва Кенгашининг 1093/2010/ЕС қарорига асосан европа банк тизимини тартибга солиш билан шуғулланадиган Европа банк хизмати, Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг 1094/2010/ЕС қарори билан Европа суғурта ва меҳнат пенсиялари хизмати ҳамда Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг 1095/2010/ЕС қарорига биноан Европа қимматли қоғозлар ва бозор хизмати ташкил этилди. Европа Иттифоқининг ушбу тартибга солувчи хизматлари бугунги кунда ҳам фаолият кўрсатмоқда.

Маълумки, таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солишга йўналтирилган, суғурталовчиларнинг капитали етарлилиги ва тўлов қобилияти бўйича Solvency II стандарти Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг 2009 йил 25 ноябрдаги "Суғурта ва қайта суғурта ташкилотларининг фаолиятини ташкил этиш ва амалга ошириш тўғрисида (Solvency II)"ги 2009/138/ЕС Директивасига (2009) асосан жорий этилган. Ушбу Директива Европа Иттифоқи ҳудудида фаолият кўрсатаётган суғурта ва қайта суғурта ташкилотларини назорат қилиш ва таваккалчиликни баҳолашга асосланган тартибга солишнинг замонавий тизимини намоён этади.

Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг 2009/138/ЕС Директивасида Solvency II стандартини 2012 йил 1 ноябрдан кучга киритиш мўлжалланган эди. Бироқ, Европа Иттифоқига аъзо-давлатларнинг тартибга солиш тизимини Solvency II стандартига мувофиқлаштириш ҳамда мазкур стандартни жорий этиш бўйича тегишни тайёргарлик ишларини амалга ошириш учун белгиланган муддатни узайтиришга зарурат туғилди.

Шуни ҳисобга олган ҳолда Европа Парламенти ва Кенгашининг 2012 йил 12 сентябрдаги 2012/23/EU Директивасига (2012) асосан Solvency II стандартини жорий этиш бўйича 2009/138/ЕС Директиванинг 309-моддаси биринчи хатбошида кўрсатилган муддат 2013 йил 30 июнь деб белгиланди ва шу хатбошидан кейин

“биринчи кичик параграфда кўрсатилган қонунлар, қарорлар ва маъмурий қоидалар 2014 йил 1 январдан қўлланилади” деган мазмундаги янги хатбоши киритилди.

Афсуски, Solvency II стандартини кучга киритиш учун техник ҳужжатлар ва услубий кўрсатмаларни тайёрлаш, Европа Иттифоқига аъзо-давлатларнинг суғурта соҳасидаги қонунчилик ҳужжатларини Solvency II стандарти талабларига мослаштириш учун анча вақт талаб этилиши инобатга олиниб, Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг 2013 йил 11 декабрдаги “2009/138/EC (Solvency II) Директивасини кучга киритиш муддатини ўзгартириш тўғрисида”ги 2013/58/EU Директиваси (2013) билан Solvency II стандартини Европа Иттифоқи ҳудудида кучга киритиш 2016 йил 1 январь этиб белгиланди. Эътибор билан қарайдиган бўлсак, Solvency II стандартини жорий қилиш бўйича бир томондан, Европа Иттифоқи доирасида тегишли меъёрий ҳужжатлар ишлаб чиқиш, иккинчи томондан, аъзо- давлатларнинг суғуртага оид қонунчилик ҳужжатларини Solvency II талабларига мослаштириш учун қарийб етти йил керак бўлган.

Хўш Solvency II стандартининг аҳамияти ва таркиби нималардан иборат? Solvency II директиваси Европа Иттифоқи суғурта (қайта суғурта) компаниялари ва суғурта гуруҳларини назорат қилиш ва тартибга солишни таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида амалга ошириш бўйича концепция ҳисобланади. Суғурта мукофотларининг ҳажми 5 млн.евродан кам бўлган кичик суғурта компанияларига нисбатан Solvency II стандарти қўлланилмайди (2009). Суғурта ва қайта суғурта соҳасини тартибга солиш ва назорат қилиш бўйича мазкур стандартнинг мақсади суғурта қилдирувчилар ва наф олувчиларнинг манфаатларини етарли даражада ҳимоялашга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир.

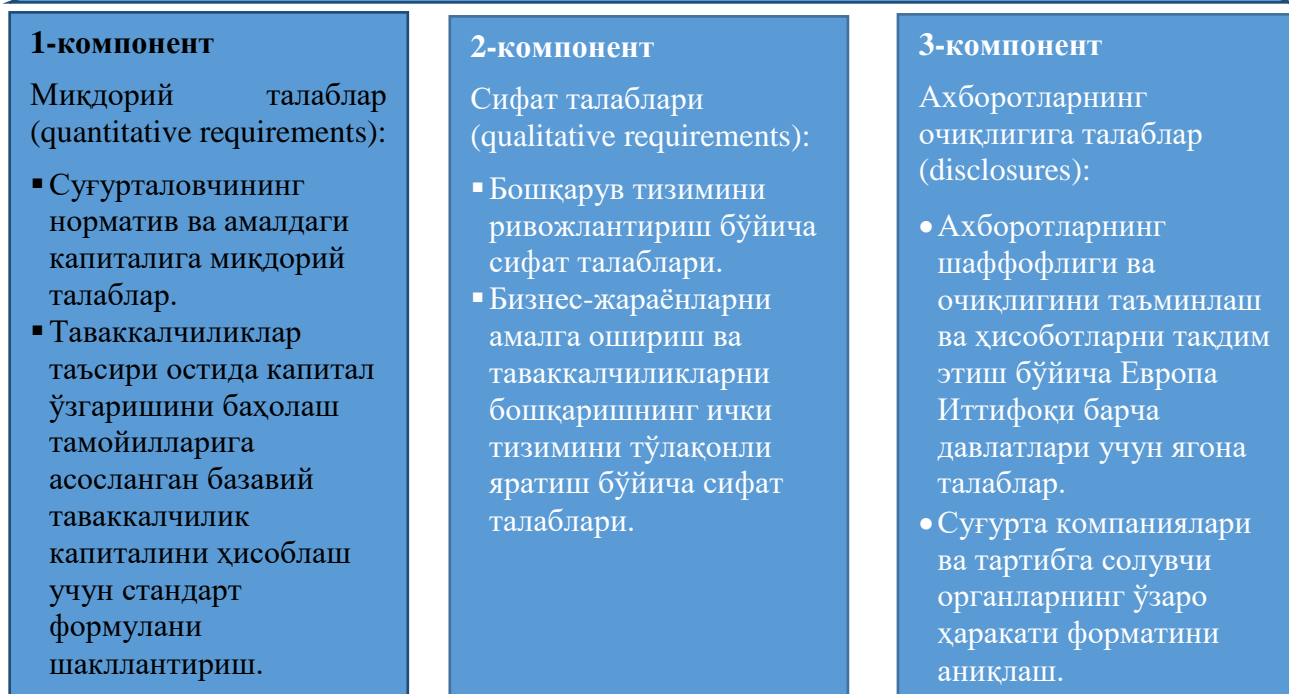
Шуниси диққатга сазоворки, Европа Иттифоқи доирасида Solvency II стандартини тўлиқ жорий этилишини таъминлаш, бу борада тегишли меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ва суғурта секторини назорат қилиш учун Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг 2010 йил 24 ноябрдаги 1094/2010/EC қарорига (2010) мувофиқ ташкил этилган Европа суғурта ва меҳнат пенсиялари хизмати (European Insurance and Occupational Pensions Authority-EIOPA) жавобгар ҳисобланади. Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг ушбу қарори билан EIOPAнинг ваколатлари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари белгиланди. Масалан, EIOPA молиявий хизматларнинг глобаллашуви ва халқаро стандартларнинг аҳамияти тобора ошиб бораётганлигини инобатга олиб, Иттифоқ таркибига кирмайдиган бошқа давлатлар суғурта секторини назорат қилувчи органлари билан ҳамкорлик қилиши ва мулоқот ўрнатиши лозим.

Solvency II стандарти суғурта компанияларининг тўлов қобилиятини тартибга солишнинг энг муҳим компонентларини белгилайди. Қуйидаги чизмада ушбу стандартнинг таркибий тузилиши келтирилган (1-расм).

Solvency II директивасида белгиланган талабларга асосан Европа Иттифоқи ижроия органлари томонидан суғурта компанияларининг фаолияти устидан назорат қилувчи ва тартибга солувчи тамойилларни аниқлаштириш ҳамда суғурталовчилар ва суғурта назорати органларининг ўзаро муносабати механизмлари ва талабларини ўрнатишга қаратилган ҳужжатлар тўплами тайёрланган.

Расмдан кўриниб турибдики, 1-компонент суғурта компанияси капиталининг норматив ва амалдаги миқдорларига талабларни баҳолашнинг стандарт модели ва тамойилларини ўз ичига олган. Капиталнинг амалдаги миқдорини аниқлаш учун суғурталовчининг активлари ва мажбуриятларини баҳолаш тамойиллари Solvency II Директивасида ҳам ўз аксини топган ва молиявий ҳисоботларнинг халқаро стандарти тамойиллари билан ўхшаш ҳисобланади. Масалан, суғурталовчи капиталининг амалдаги миқдорини аниқлаш мақсади учун балансни тузишда барча актив ва мажбуриятларни баҳолашнинг муҳим тамойилларидан бири адолатли қиймат бўйича баҳолаш ҳисобланади. Суғурта мажбуриятларини баҳолашнинг муҳим тамойили эса энг яхши баҳолаш (best estimate) тамойилидир.

SOLVENCY II

1-расм. Solvency II стандартининг таркибий тузилиши¹

Сифатни баҳолаш компоненти суғурталовчининг таваккалчиликларни бошқариш тизимини самарали яратишга йўналтирилган энг муҳим бизнес-жараёнларни ташкил этишга қуйидаги сифат талабларини белгилайди:

- суғурта компанияси бошқарув органлари тузилмаси ҳамда ички назорат ва аудитнинг функцияларига талабларни ўз ичига олувчи ички назорат тизимини ташкил этиш;

- таваккалчиликларни бошқариш тизимини яратиш;

- малакали актуар функциясини таъминлаш;

- ахборот оқимларининг бутунлиги ва шаффофлигини таъминлаш.

Чизмада келтирилган 3-компонент суғурта компаниялари томонидан ахборотларнинг очиклиги ва шаффофлиги ҳамда ҳисоботларни тақдим этиш бўйича талабларни ҳамда суғурта назорати органи ва суғурта компаниясининг ўзаро муносабатларини белгилайди. Ушбу компонент суғурта секторини тартибга солувчи орган учун ҳам, суғурта маҳсулоти истеъмолчилари учун ҳам суғурта компанияси ахборотларининг очиклиги ва шаффофлигини оширишга қаратилганлиги билан ажралиб туради.

Умуман, Европа Иттифоқига аъзо-давлатларнинг тажрибаси МДҲга аъзо-давлатлар, шу жумладан Ўзбекистонда ҳам Solvency II стандартини босқичма-босқич жорий этиш мақсадга мувофиқ эканлигини кўрсатади. Шу ўринда, ушбу стандартни Россия Федерацияси ва Қозоғистон Республикасида жорий этилиши билан боғлиқ амалга оширилаётган ишларни таҳлил қилишни лозим деб топдик.

Маълумки, Россия Федерациясида суғурта фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш функцияси Россия Банки зиммасига юклатилган (Қонун, 1992). Ушбу банкнинг таркибий тузилмасида Суғурта бозори департаменти фаолият кўрсатади. Айнан, ушбу

¹ Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг 2009 йил 25 ноябрдаги "Суғурта ва қайта суғурта ташкилотларининг фаолиятини ташкил этиш ва амалга ошириш тўғрисида (Solvency II)"ги 2009/138/ЕС Директивасига таянган ҳолда муаллиф томонида тайёрланган.

департамент Бутун Россия суғурталовчилар ассоциацияси ва суғурта (қайта) компаниялари билан биргаликда Россия Федерациясида Solvency II стандартини босқичма-босқич жорий этилишини таъминлайди.

2019 йил якунлари бўйича Россия Банки ҳисоботида (Ҳисобот, 2020) келтирилишича, таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида суғурта бозорини назорат қилиш ва тартибга солиш механизмини жорий этилиши муносабати билан Россия Банкининг ваколатларини кенгайтириш бўйича Россия Федерациясининг “Россия Федерациясида суғурта ишини ташкил этиш тўғрисида”ги 4015-1 Федерал қонунига қўшимчалар киритиш юзасидан таклифлар тайёрланган. Капитал етарлилигини аниқлашда активлар қийматининг ўзгариш таваккалчилигини ҳисобга олган ҳолда ўз маблағлари (капитали)ни аниқлаш услубиётини белгилловчи суғурта компанияларининг молиявий барқарорлиги ва тўлов қобилиятини аниқлаш бўйича янги ёндашувлар Россия Банкининг 2020 йил 10 январдаги “Суғурталовчиларнинг тўлов қобилияти ва молиявий барқарорлигига алоҳида талаблар тўғрисида”ги 710-П Низомига (Низом, 2020) асосан жорий этилган.

Россия Банки томонидан тайёрланган “2019-2021 йилларда Россия Федерацияси молия бозорини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари”да (2019) суғурта секторини барқарор ривожлантиришнинг, унинг рақобатбардошлиги ва инвестициявий жозибдорлигини оширишнинг муҳим шартларидан бири суғурта компанияларининг таваккалчиликларини тўлиқ қамраб олган ҳолда баҳолаш, капитал миқдорининг қабул қилинаётган таваккалчиликлар тавсифи ва даражасига мувофиқ келиши, корпоратив бошқарувнинг йўлга қўйилган тизими ҳамда фаолиятнинг шаффофлиги ва маълумотларнинг очиқлигини таъминлаш ҳисобланади. Шу мақсадда Россия Банки Solvency II тамойилларига асосланган суғурта секторини тартибга солиш ва назорат қилишнинг таваккалчиликка йўналтирилган ёндашувини жорий этишга биринчи даражали аҳамият бермоқда.

Қайд этиш лозимки, Россия Банки 2017 йилда “Россия Федерацияси суғурта секторини таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солишни жорий этиш концепцияси”ни (2018) ишлаб чиқди ва кенг жамоатчилик, шу жумладан илмий доиралар эътиборига тақдим этди. Ушбу концепцияда 2016 йил 1 январдан Европа Иттифоқи ҳудудида амал қилаётган Solvency II стандартини Россияда жорий этишнинг афзалликлари, унинг таркиби ҳамда жорий этиш тартиби ва муддатлари ўз ифодасини топган. Хусусан, концепцияда суғурта секторини таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида назорат қилиш ва тартибга солиш суғурта қилдирувчиларнинг манфаатларини самарали ҳимоя қилишни таъминлаш орқали суғурта саноатига ишончни ошириш, миллий ва чет эл инвесторлари учун Россия суғурта компанияларининг шаффофлиги ва инвестициявий жозибдорлигини ошириш, суғурта компанияларига нисбатан тартибга солиш ва назорат қилиш тартиб-таомилларини халқаро тан олинган қонунчилик ҳужжатларига мувофиқлаштириш Solvency II стандартини жорий қилишнинг асосий мақсади эканлиги баён этилган.

Мазкур концепцияда Solvency II таркибан учта бир-бири билан узвий боғланган компонентлардан иборат эканлиги қайд этилиб, ҳар бир компонентнинг мазмун-моҳияти очиб берилган. Шунингдек, концепцияда 2-компонент бўйича талабларни ишлаб чиқишнинг тахминий муддати – 2018-2019 йиллар белгиланган бўлиб, унинг кучга кириши 2020 йилга мўлжалланган. 1-компонент бўйича талабларни ишлаб чиқиш 2019 йилда бошланиши ва тахминан 2021 йилда тугаши концепцияда кўрсатилган. 3-компонент бўйича талабларни ишлаб чиқиш муддати 2020 йилда бошланиб, тахминан 2021-2022 йилларда якунланади.

Бирок, Россиялик эксперт ва тадқиқотчиларнинг фикрича, суғурта секторига Solvency II стандартини қўллашда айрим муаммолар юзага чиқмоқда.

Чунончи, А.Бредихин (2020) суғурта захираларини ҳисоблашнинг янги тартиби илгари амалда бўлган тартибга нисбатан анча меҳнат талаб қилади, деб ҳисоблайди. У фикрини давом эттириб, шундай ёзади: “Суғурта захираларини ҳисоб-китоб қилиш ва баҳолаш учун кўп сонли малакали актуарийларни жалб этишни талаб этади ҳамда ҳозирда мавжуд бўлган ахборот технологиялари тизимини такомиллаштиришни талаб қилади ва суғурталовчиларга маъмурий юкламани оширади”.

Қозоғистон Республикаси суғурта секторини таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида назорат қилиш ва тартибга солишни назарда тутувчи Solvency II стандартини жорий қилиш ҳақида, дастлаб, Қозоғистон Республикаси Ҳукуматининг 2019 йил 27

августдаги қарори билан маъқулланган “2020-2024 йилларда Қозоғистон Республикасини ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш прогнози”да (2019) қайд этиб ўтилган. Хусусан, суғурта бозорини такомиллаштириш мақсадида қуйидагиларни назарда тутувчи Solvency II халқаро стандарти амалиётга жорий этилади:

- суғурта ташкилотининг капиталига талаблар (капиталга минимал талаблар ва тўлов қобилиятини таъминлаш учун капиталга талаблар);
- таваккалчиликларни бошқариш тизими;
- таваккалчиликларни ва тўлов қобилиятини ўзи томонидан баҳолаш (ORSA);
- ички назорат тизими.

Қозоғистон Республикасининг Молия бозорини ривожлантириш ва тартибга солиш агентлиги томонидан 2020 йил январь ойида тасдиқланган “Суғурта секторини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари”да (2020) Solvency II тамойилларини жорий этиш йўли билан таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосидаги назоратнинг такомиллаштирилиши ва унинг доирасида суғурта компанияларининг турли активлари ва мажбуриятларига хос бўлган таваккалчиликларини ҳисобга олган ҳолда ўз капиталининг ҳисоблаш учун минимал миқдорий талаблар ўрнатилиши таъкидланган. Шунингдек, мазкур ҳужжатда суғурта компаниясининг таваккалчиликларига мувофиқ келадиган капиталнинг мавжудлиги бўйича талабни ўрнатишни кўзда тутувчи пропорционал тартибга солиш жорий этилиши ҳамда халқаро тартибга солувчи тизим унсурларини (Insurance Regulatory Information System (IRIS) жорий этиш орқали суғурта компанияларида таваккалчиликларни бошқаришни ошириш вазифалари белгиланган.

Бироқ, Қозоғистон суғурта секторида Solvency II стандартини жорий этиш юзасидан олим ҳамда экспертлар турлича қараш ва фикрларга эга. Масалан, суғурта соҳасидаги эксперт Иминов (2019) Қозоғистон суғурта секторини Solvency II стандартига ўтишини қўллаб-қувватлайди ва бу стандарт суғурта компанияларига таваккалчиликларни бошқаришни оптималлаштириш, стандарт формула таркиби ва тузилишидаги камчиликларни бартараф этиш ва суғурта компаниясини бошқариш тизимини буткул ўзгартириш имкониятини яратади, деб ҳисоблайди. Қозоғистонлик яна бир эксперт Ердесовнинг (2019) фикрига кўра, Solvency II стандартини жорий қилиш учун Европа Иттифоқига 10 йил керак бўлган. Россияда ушбу стандарт 2018 йилда жорий этилди ва 2022 йилга келиб, уни яқунлаш режалаштирилган. Қозоғистонда Solvency II стандартини жорий этиш муддати 2020-2024 йиллар этиб белгиланган. Унинг фикрича, ушбу муддат кам, амалга ошириладиган ишлар эса кўп.

Юқорида биз Европа Иттифоқи, Россия Федерацияси ва Қозоғистон Республикасида таваккалчиликка асосланган ёндашув асосида суғурта секторини назорат қилиш ва тартибга солиш бўйича Solvency II стандартини жорий этилиши билан боғлиқ масалаларни тадқиқ этдик. Энди бу борада Ўзбекистонда амалга ошириладиган чора-тадбирларни таҳлил қилсак, мақсадга мувофиқ бўлади.

Мақоланинг кириш қисмида қайд этилганидек, Ўзбекистонда таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида суғурта секторини назорат қилиш ва тартибга солиш бўйича халқаро стандартларни жорий этиш, илк марта Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4412-сон қарорида тилга олинган. Яъни, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигига манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда суғурта ташкилотларининг фаолиятини таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солишга йўналтирилган, суғурталовчиларнинг капитали етарлилиги ва тўлов қобилияти бўйича халқаро стандартларни суғурта фаолиятига босқичма-босқич жорий этиш стратегияси лойиҳасини ишлаб чиқиш ва Вазирлар Маҳкамасига тақдим этиш вазифаси юклатилган.

Ушбу вазифани бажариш мақсадида 2020 йил 17 июлда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги “Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ривожлантириш стратегиясини ва суғурталовчиларнинг капитали етарлилиги ва тўлов қобилияти бўйича халқаро стандартларни суғурта фаолиятига босқичма-босқич жорий этиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Вазирлар Маҳкамаси қарори лойиҳасини (2020) тайёрлаб, www.regulation.gov.uz порталига жойлаштирди. Ушбу қарор лойиҳасида Solvency II режими қуйидаги учта таркибий қисмдан иборат эканлиги кўрсатилган:

- 1-таркибий қисм. Капиталга нисбатан миқдорий талабларни белгилаш;

- 2-таркибий қисм. Корпоратив бошқарув тизими;
- 2-таркибий қисм. Ахборот очиқлигига ва ҳисоботларга бўлган талаблар.

Қарор лойиҳасида ушбу таркибий қисмлар ҳар бирининг мазмуни ёритилган ҳамда уларни жорий этиш бўйича қуйидаги муддатлар белгиланган:

- 1-таркибий қисм бўйича талабларни ишлаб чиқиш 2020 йилда бошланади ва миқдорий тадқиқотлар натижаларига кўра, тахминан 2021 йилда тугалланади.
- 2-таркибий қисм бўйича талабларни ишлаб чиқиш муддати 2021-2022 йиллар.
- 3-таркибий қисм бўйича талабларни ишлаб чиқиш 2023 йил этиб белгиланган.

Ушбу мақолалар муаллифи қарор лойиҳасини муҳокама қилишда қатнашган ҳамда ўз таклиф ва фикр-мулоҳазаларини Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги Суғурта бозорини ривожлантириш агентлигига тақдим этган. Шу ерда таъкидлаш зарурки, Solvency II стандарти Ўзбекистон суғурта сектори, унда фаолият кўрсатаётган олим ва мутахассислар учун янгилик эмас. Биз ушбу стандарт ҳақида чет эллик олимларнинг кўплаб илмий мақолалари орқали танишмиз. Бироқ, мазкур мақола муаллифи сўнги беш йил давомида республиканинг етакчи илмий журналларида суғуртага оид мақолаларни ўрганиб чиққанда, афсуски, Solvency II стандарти ва унинг мазмун-моҳиятини ёритишга бағишланган бирорта мақола чоп этилмаганлигига гувоҳ бўлди. Уйлаймизки, бундан кейин илмий жамоатчилик Европа Иттифоқида 2009 йилда жорий этилган суғурта секторини таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солиш ва назорат қилишни назарда тутувчи Solvency II стандартини мамлакатимизда жорий этиш масаласига ўз эътиборини қаратади.

Шундай қилиб таъкидлаш керакки, суғурта секторини барқарор ривожлантиришнинг, унинг рақобатбардошлиги ва инвестициявий жозибадорлигини оширишнинг асосий шarti Solvency II халқаро стандартини мамлакатимизда жорий этиш орқали суғурта ташкилотларининг таваккалчиликларини тўлиқ қамраб олган ҳолда баҳолаш, капитал миқдорининг қабул қилинаётган таваккалчиликлар тавсифи ва даражасига мувофиқ келиши, корпоратив бошқарувнинг йўлга қўйилган тизими ҳамда фаолиятнинг шаффофлиги ва ахборотларнинг очиқлигини таъминлашга эришиш ҳисобланади. Бу ўз навбатида, суғурта маҳсулоти истеъмолчилари ва давлат манфаатларига мос келади.

5 Хулоса ва таклифлар.

Таваккалчиликка қаратилган ёндашув асосида тартибга солишга йўналтирилган, суғурталовчиларнинг капитали етарлиги ва тўлов қобилияти бўйича Solvency II стандарти Европа Иттифоқи Парламенти ва Кенгашининг 2009 йил 25 ноябрдаги "Суғурта ва қайта суғурта ташкилотларининг фаолиятини ташкил этиш ва амалга ошириш тўғрисида (Solvency II)"ги 2009/138/ЕС Директивасига (2009) асосан жорий этилган бўлиб, суғурта компанияларини барқарор фаолият кўрсатиши ва тўлов қобилияти доимо талаб даражасида бўлишини таъминлайди.

2016 йилгача Европа Иттифоқида амалда бўлиб келган Solvency I стандарти 2008-2009 йилларда юз берган глобал молиявий-иқтисодий инқироз даврида молия сектори, шу жумладан суғурта секторида айрим молия ва суғурта компанияларининг тўлов қобилиятига салбий таъсир кўрсатди. Бу ўз навбатида, ушбу стандарт бўйича суғурта компанияларининг тўлов қобилияти, капитали етарлигига ўрнатилган талабларни қайта кўриб чиқишни тақозо этди.

2016-2020 йилларда Европа Иттифоқида Solvency II стандартини жорий этилиши билан боғлиқ тажриба мазкур стандарт ҳаётий эканлигини, суғурта компаниялари дуч келиши мумкин бўлган барча таваккалчиликларга мос равишда капитал етарли бўлишини кўрсатди.

Европа Иттифоқи, Россия Федерацияси тажрибасидан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистонда Solvency II стандартини жорий этилишини мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Бироқ, мазкур халқаро стандартни мамлакатимизда жорий этилиши учун суғурта компанияларининг етарли даражада техник ва ташкилий томондан тайёргарлик кўришларини таъминлаш зарур. Яъни, суғурта компанияларига Solvency II стандартининг таркибий қисмларини чуқур биладиган малакали мутахассисларни жалб қилиш, компьютер дастурлари ва бошқа ахборот технологиялари тизимини модернизация қилиш таклиф этилади. Шунингдек, суғурта компанияларида стандарт формулалар орқали захираларни ҳисоблайдиган, тўлов қобилияти ва капиталга

минимал талабларни тўғри ҳисоб-китоб қиладиган актуар мутахассисларга бўладиган эҳтиёжни аниқлаштириш ва ҳал этиш лозим бўлади.

Адабиётлар:

First Council Directive of 24 July 1973 On the coordination of Laws, Regulations and administrative provisions relating to the taking-up and pursuit of the business of direct insurance other than life assurance (73/239/EEC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31973L0239>.

First Council Directive of 5 March 1979 On the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of direct life assurance (79/267/EEC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01979L0267-20021219>.

Francisco Carrasco Bahamonde, (2020), The 2020 Review of Solvency II, <https://www.economiayseguromapfre.com/numero-4/the-2020-review-of-solvency-ii/?lang=en>.

Access to Insurance Initiative, (2015), Hosted by GIZ Sector Project Financial Systems Approaches to Insurance Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH Risk-based Supervision in Inclusive Insurance, Newsletter-International Association of Insurance Supervisors, www.iaisweb.org > file > iais.

Allianz Group (2018), Annual report, outperform transform rebalance, Risk based steering and risk management, https://www.allianz.com/content/dam/onemarketing/azcom/Allianz_com/investor-relations/en/results-reports/annual-report/ar-2018/en-AR-Group-2018.pdf.

David Teo, Sifang Zhang (2011), Asia Pacific Solvency Regulation Non-Life Solvency Calculations for Selected Asia Pacific Countries/Regions, http://thoughtleadership.aonbenfield.com/ThoughtLeadership/Documents/201110_ab_apac_solvency_regulation.pdf.

Alexander Braun, Hato Schmeiser, Florian Schreiber, (2015), Portfolio Optimization Under Solvency II: Implicit Constraints Imposed by the Market Risk Standard Formula, The Journal of Risk and Insurance, 1 June 2015, <https://doi.org/10.1111/jori.12077>, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jori.12077>.

Shane Magee, Cornelia Schilling, Elizabeth Sheedy, (2017), Risk Governance in The Insurance Sector—Determinants and Consequences in an International Sample, The Journal of Risk and Insurance, First published: 17 July 2017 <https://doi.org/10.1111/jori.12218>, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/jori.12218>.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-0270.2009.01900.x>.

Directive 2014/51/EU of The European Parliament and of The Council of 16 April 2014 (2014), amending Directives 2003/71/EC and 2009/138/EC and Regulations (EC) No 1060/2009, (EU) No 1094/2010 and (EU) No 1095/2010 in respect of the powers of the European Supervisory Authority (European Insurance and Occupational Pensions Authority) and the European Supervisory Authority (European Securities and Markets Authority), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0051>.

Directive 2009/138/EC of The European Parliament and of The Council of 25 November 2009 "On the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II)", <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0138>.

Directive 2012/23/EU of the European Parliament and of the Council of 12 September 2012 amending Directive 2009/138/EC (Solvency II) as regards the date for its transposition and the date of its application, and the date of repeal of certain Directives), (2012), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:32012L0023>.

Directive 2013/58/EU of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 "Amending Directive 2009/138/EC (Solvency II) as regards the date for its transposition and the date of its application, and the date of repeal of certain Directives (Solvency I), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32013L0058>.

Jesus Huerta de Soto, (2009), The Fatal Error of Solvency II, Economic Affairs, The University of Buckingham, first published: 01 June 2009 <https://doi.org/10.1111/j.1468-0270.2009.01900.x>,

Regulation (EU) No 1094/2010 Of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Insurance and Occupational Pensions Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/79/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1094>.

Бредихин А., (2020), Государство разделит риски Страховщики добились признания системной значимости и смягчения регулирования, "Коммерсантъ" от 30.03.2020, <https://www.kommersant.ru/doc/4308094>.

Годовой отчет Банка России за 2019 год (2020), Утвержден Советом директоров Банка России 13.05.2020, http://www.cbr.ru/collection/collection/file/27873/ar_2019.pdf.

Закон Российской Федерации «Об организации страхового дела в Российской Федерации» (1992), <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres=&bpas=cd00000&intelsearch=%sort=-1>.

Ердасов А., (2019), Что такое Solvency II, <https://kursiv.kz/news/strakhovanie/2019-09/kazakhstanskije-strakhovschiki-budut-po-novomu-ocenivat-svoi-riski>.

Иминов Ш. (2019), Регулятор хочет менять рынок ускоренными темпами, <https://kursiv.kz/news/strakhovanie/2019-09/kazakhstanskije-strakhovschiki-budut-po-novomu-ocenivat-svoi-riski>.

Концепция внедрения риск-ориентированного подхода к регулированию страхового сектора в Российской Федерации (2018), http://www.cbr.ru/content/document/file/41412/concept_solvency_ii.pdf.

Лойиҳа (2020) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ривожлантириш стратегиясини ва суғурталовчиларнинг капитали етарлилиги ва тўлов қобилияти бўйича халқаро стандартларни суғурта фаолиятига бошқичма-бошқич жорий этиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида"ги қарор, <https://regulation.gov.uz/ru/document/20040>.

Основные направления развития страхового сектора (2020), Агентство Республики Казахстан по регулированию и развитию финансового рынка, <https://finreg.kz/cont/11.pdf>.

Положение Банка России «Об отдельных требованиях к финансовой устойчивости и платежеспособности страховщиков» (2020), № 710-П от 10.01.2020, <https://www.cbr.ru/search/?text=710-%D0%9F+>.

Прогноз социально-экономического развития Республики Казахстан на 2020-2024 годы, Одобрен на заседании Правительства Республики Казахстан (протокол № 31 от «27» августа 2019 года), <http://economy.gov.kz/ru/kategorii/pser>.

Султанов Д.М. (2020), Ўзбекистонда рискларни қайта суғурталашда ўзаро суғурталаш тамойилларини қўллаш имкониятлари, "Молия ва банк иши" электрон илмий журнали, IV сон. Июль-август, 2020, 91-бет.

Стежин А. (2019), Solvency II: перемены в регуляции и последствия для рынка, https://gaar.ru/articles/Vnedrenie_Solvency_II_peremenu_v_regulyatsii_i_posledstviya_dlya_rynka/.

Қарор (2019) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 августдаги "Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПҚ-4412-сон <https://lex.uz/docs/4459802>.

Юргенс И., (2020), Государство разделит риски. Страховщики добились признания системной значимости и смягчения регулирования, <https://www.kommersant.ru/doc/4308094>.

Чистюхин В. и Буравлева Н. (2016), От Базеля II к Solvency II или что такое риск-ориентированный подход к оценке платежеспособности страховщиков: первые шаги на пути внедрения, задачи и перспективы, <https://www.insur-info.ru/press/125074/>.